

ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ 11^ο
ΕΩΣ ΤΟΝ 13^ο ΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ.

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΑΥΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.

ΕΠΟ 10, ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΠΡΩΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΟΛΛΑΤΟΣ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2003

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3
1. Οι συνθήκες στις αρχές του 11 ^{ου} αιώνα. 4	
1.1 Η δημογραφική έκρηξη.....	4
1.2 Η άρση των εμποδίων στο εμπόριο.....	5
2. Τα αίτια της ανάπτυξης των πόλεων.....	6
2.1 Η αύξηση της παραγωγής και η δημογραφική έκρηξη.....	6
2.2 Η ανάκαμψη του εμπορίου.....	6
2.3 Επιμέρους αιτίες για την ανάπτυξη των πόλεων.....	7
3. Η επίδραση της ανάπτυξης των πόλεων στην πολιτική διαμόρφωση της Ευρώπης.....	8
3.1 Το κίνημα των αστικών κοινοτήτων και η νέα αστική τάξη.....	8
3.2 Οι ιταλικές πόλεις-κράτη.....	10
Επίλογος.....	11
Βιβλιογραφία.....	12

Εισαγωγή

Στο κείμενο που ακολουθεί εξετάζονται κατ' αρχήν οι συνθήκες και οι αιτίες που οδήγησαν στην ανάπτυξη των πόλεων κατά την περίοδο μεταξύ του 11^{ου} και του 13^{ου} αιώνα. Στη συνέχεια εξετάζονται οι επιδράσεις αυτής της ανάπτυξης και των γενικότερων συνθηκών της εποχής στην πολιτική διαμόρφωση της Ευρώπης.

Το πρώτο μέρος αναφέρεται στις συνθήκες και τις αλλαγές που έπαιξαν τον σημαντικότερο ρόλο στην ανάπτυξη των πόλεων. Η ενότητα 1.1 αποτελεί μια περιγραφή καθώς και μια απόπειρα εξήγησης της αύξησης της αγροτικής παραγωγής και της δημογραφικής έκρηξης που παρατηρήθηκε την συγκεκριμένη περίοδο. Αντίστοιχα, η ενότητα 1.2 ασχολείται με παρόμοιο τρόπο με την ανάκαμψη του εμπορίου.

Το δεύτερο μέρος παρουσιάζει τις αιτίες ανάπτυξης των πόλεων. Γίνεται μια θεώρηση της αύξησης της παραγωγής και της δημογραφικής έκρηξης (ενότητα 2.1), καθώς και της ανάκαμψης του εμπορίου (ενότητα 2.2) από την πλευρά του ρόλου που έπαιξαν ως αιτίες ανάπτυξης των πόλεων. Στην ενότητα 2.3 γίνεται μια σύντομη αναφορά σε επιμέρους παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη των πόλεων.

Στο τρίτο μέρος εξετάζονται οι επιδράσεις στην πολιτική διαμόρφωση της Ευρώπης. Στην ενότητα 3.1 εξετάζεται η εμφάνιση της νέας αστικής τάξης, η σχέση της με το μέχρι τότε φεουδαρχικό σύστημα και πώς αυτή η νέα τάξη επέδρασε στην πολιτική διαμόρφωση της Ευρώπης. Στην ενότητα 3.2 γίνεται μια σύντομη αναφορά στον ρόλο που έπαιξε η εμπορική αποικιοκρατία των πόλεων-κρατών της Βόρειας Ιταλίας.

1. Οι συνθήκες στις αρχές του 11^{ου} αιώνα.

Η Ευρώπη στις αρχές του 11^{ου} αιώνα εισέρχεται σε μια περίοδο σχετικής ειρήνης και ευημερίας. Η αναταραχή που προκάλεσαν οι εισβολείς του 9^{ου} και 10^{ου} αιώνα (Μαγγυάροι, Άραβες, Νορμανδοί) έχει αρχίσει να καταλαγιάζει, καθώς οι εισβολείς είτε έχουν εγκατασταθεί είτε έχουν απωθηθεί.

1.1 Η δημογραφική έκρηξη.

Την ίδια περίοδο παρατηρείται μια σημαντική αύξηση του αριθμού των κατοίκων, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως δημογραφική «έκρηξη». Η αύξηση αυτή δεν μπορεί να προσδιοριστεί επακριβώς ελλείψει των κατάλληλων πηγών, γίνεται όμως έμμεσα αισθητή μέσα από δεδομένα όπως από την πυκνότητα των νεκροπόλεων και από παρατηρήσεις που έγιναν σε κοιμητήρια όπου διαπιστώνεται η αύξηση του μέσου όρου ζωής.¹ Αριθμητικά, ο Ράσελ προσδιορίζει αυτήν την αύξηση από τα 23 εκατομμύρια το 950 στα 50 εκατομμύρια το 1300 και ο Μπένετ από 42 εκατομμύρια το έτος 1000 στα 69 εκατομμύρια το 1250.

Για τα αίτια αυτής της αύξησης υπάρχουν πολλές απόψεις. Προφανώς η σχετική ηρεμία που ακολούθησε την ταραγμένη περίοδο των εισβολών περιόρισε τον αριθμό των θανάτων, όπως προτείνει ο Ζωρζ Ντυμπό. Ο Ρομπέρ Φοσιέ υποστηρίζει πως βασική αιτία της αύξησης του πληθυσμού ήταν η σημαντική κλιματολογική μεταβολή που παρατηρήθηκε από τον 10^ο αιώνα, η οποία είχε θετικά αποτελέσματα στην Δυτική Ευρώπη, όπως την άνοδο της στάθμης των υδάτων, βελτίωση της ποιότητας του εδάφους και τακτική ηλιοφάνεια. Οι καλύτερες σοδειές που συνεπάγονται αυτές οι αλλαγές, δεν αλλάζουν το γεγονός ότι πρόσκαιρες κλιματολογικές εκδηλώσεις (ξηρασία, πλημμύρες) συνεχίζουν να προκαλούν λιμούς².

Παρατηρώντας το γεγονός ότι αυτή η δημογραφική αύξηση δεν εντοπίζεται σε μια μικρή χρονική περίοδο, αλλά συνεχίζεται και τους επόμενους δύο αιώνες, είναι φανερό ότι οι όποιες αλλαγές συνετέλεσαν στην αύξηση του πληθυσμού από τον 10^ο αιώνα, δεν είναι και οι αποκλειστικές αιτίες αυτής της αύξησης. Όπως αναφέρουν και οι Bernstein και Milza³, η αύξηση της αγροτικής παραγωγής αποδόθηκε από ιστορικούς και στην τεχνολογική εξέλιξη της αγροτικής οικονομίας (πετάλωμα και λαιμαριά για τα άλογα, ζυγοτράχηλος για τα βόδια, υδρόμυλος, εξέλιξη της μεταλλουργίας). Πολλές όμως από αυτές τις τεχνολογικές γνώσεις ήταν γνωστές και πριν από τον 10^ο αιώνα, ή ακόμα και από την αρχαιότητα, αλλά η χρήση τους δεν ήταν ευρέως διαδεδομένη. Σύμφωνα λοιπόν με τους Bernstein και Milza, η αυξανόμενη ζήτηση ήταν αυτή που ώθησε την διάδοση και την εξέλιξη των τεχνικών αυτών και όχι η τεχνολογική εξέλιξη την αύξηση της παραγωγής.

Αυτή όμως η αύξηση ήταν απαραίτητη για τη συντήρηση του συνεχώς αυξανόμενου πληθυσμού και χωρίς αυτή δε θα μπορούσαμε να μιλάμε για δημογραφική έκρηξη. Συνεπώς, η δυνατότητα αύξησης της παραγωγής μπορεί να θεωρηθεί ένα ακόμα, αν όχι

---

1 Bernstein-Milza, 1997, σ. 143

2 Bernstein-Milza, 1997, σ. 143-144

3 Bernstein-Milza, 1997, σ. 142-143

άμεσο, έμμεσο αίτιο της αύξησης του πληθυσμού. Θα μπορούσαμε ακόμα να αναφέρουμε τη διαδικασία ανάδρασης που δημιουργείται υπό ευνοϊκές συνθήκες όπως η σχετική ειρήνη και οι καλές κλιματολογικές συνθήκες: η αύξηση του πληθυσμού ωθεί σε αύξηση της παραγωγής με διάφορα μέσα (όπως οι εκχερσώσεις). Οι αλλαγές αυτές με τη σειρά τους οδηγούν σε νέα αύξηση του πληθυσμού, καθώς μεγαλύτερος πληθυσμός μπορεί να τραφεί ικανοποιητικά αλλά έχει και στη διάθεσή του περισσότερα μέσα (αλλά και ανάγκη) για αύξηση της παραγωγής.

1.2 Η άρση των εμποδίων στο εμπόριο

Κατά τον 9ο και 10ο αιώνα η Μεσόγειος ταλαιπωρείται από τις επιδρομές των Σαρακηνών, Οι Bernstein και Milza αναφέρουν πως «παντού όπου επικρέμαται η απειλή των Σαρακηνών οι κάτοικοι εγκαταλείπουν τα πεδινά παράλια για να καταφύγουν στα υψώματα⁴». Η ναυσιπλοΐα στη Μεσόγειο δεν είναι ασφαλής καθώς οι Άραβες κατακτούν τις Βαlearίδες, την Κορσική και την Σικελία, το 932 κατακτούν την Γένοβα και φτάνουν μέχρι τους αυχένες των Άλπεων. Στη Βόρεια Θάλασσα και τον Ατλαντικό, οι σκανδιναβικές επιδρομές δημιουργούν κι εκεί ανασφάλεια. Οι Σκανδιναβοί λεηλατούν τα παράλια, εγκαθιστούν στρατόπεδα στις εκβολές των ποταμών και ανεβαίνουν τους ποταμούς φτάνουν μέχρι και σε πολιορκίες πόλεων.

Στα ανατολικά, γύρω στα μέσα του 9^{ου} αιώνα, οι Μαγγυάροι πιεζόμενοι από τους Πετσενέγκους Τούρκους, μετακινούνται δυτικά και εξαπολύουν φονικές και ληστρικές επιδρομές σε πολλές περιοχές της Ευρώπης.

Είναι φανερό ότι οι συνθήκες στην Ευρώπη του 9^{ου} και 10^{ου} αιώνα δεν ευνοούσαν την ανάπτυξη του εμπορίου. Παρ' όλα αυτά, ήδη από αυτήν την περίοδο παρατηρούνται ενδείξεις αναβίωσης του εμπορίου. Ο Maurice Lombard αποδίδει την οικονομική αφύπνιση της Δυτικής Ευρώπης στον αντίκτυπο που είχε η διαμόρφωση του μουσουλμανικού κόσμου. Ένας κόσμος με αστικές καταναλωτικές μητροπόλεις, η ζήτηση των οποίων για πρώτες ύλες και εμπορεύματα ενισχύει τις εμπορικές συναλλαγές, αντίθετα με την προφανή άποψη που θεωρεί την αραβική κυριαρχία στη Μεσόγειο ως μια από τις αιτίες στάσης του εμπορίου⁵.

Οποσδήποτε η γενικότερη ανασφάλεια στη Μεσόγειο (αλλά και στην υπόλοιπη Ευρώπη) δεν ευνόησε το εμπόριο. Το σχετικά περιορισμένο όμως εμπόριο με τις μουσουλμανικές μητροπόλεις (όπως περιγράφεται από τον Le Goff) φαίνεται να επέδρασε ως μεταφορά (ή διατήρηση) «τεχνογνωσίας»: Όταν οι συνθήκες γίνανε πιο ευνοϊκές για την ανάπτυξη του εμπορίου, οι έμποροι της Δύσης ήταν σε θέση να κατανοήσουν τις δυνατότητες που τους έδινε η επιστροφή της ασφάλειας στους εμπορικούς δρόμους και να δώσουν μια πιο άμεση ώθηση στην ανάπτυξη του εμπορίου. Στην αντίθετη περίπτωση, όπου δηλαδή το εμπόριο θα ήταν πολύ πιο περιορισμένο, θα χρειαζόταν λογικά περισσότερος χρόνος για μια αισθητή ανάκαμψη.

---

4 Bernstein-Milza, 1997, σ. 94

5 Le Goff, 1993, σ. 85

2. Τα αίτια της ανάπτυξης των πόλεων.

Η αύξηση της αγροτικής παραγωγής και του πληθυσμού καθώς και η ανάκαμψη του εμπορίου αποτέλεσαν τις βάσεις της ανάπτυξης των πόλεων από τον 11^ο έως τον 13^ο αιώνα. Υπήρξαν και άλλοι λόγοι που οδήγησαν σε αυτήν την ανάπτυξη, πολλές φορές μάλιστα διαφορετικοί σε κάθε περίπτωση. Οι δύο αυτές αλλαγές όμως φαίνεται πως υπήρξαν απαραίτητες προϋποθέσεις για αυτήν την ανάπτυξη.

2.1 Η αύξηση της παραγωγής και η δημογραφική έκρηξη.

Η αύξηση της αγροτικής παραγωγής και του πληθυσμού συνοδεύεται από ένα κύμα εκχερσώσεων, καθώς παρ' όλη τη βελτίωση των σοδειών υφίσταται η ανάγκη μεγαλύτερων καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Οι εκχερσώσεις αποτελούν αρχικά μικρής έκτασης πρωτοβουλίες αγροτών, αργότερα όμως (τέλη 11^{ου} αιώνα) ιδρύονται πολλές «νέες πόλεις» με προσχεδιασμένο τρόπο. Οι γαιοκτήμονες βλέπουν θετικά τις εκχερσώσεις, μια και τους αποφέρουν εισόδημα από εδάφη που μέχρι τότε δεν ήταν παραγωγικά. Έτσι, αρχικά ενθαρρύνουν τις εκχερσώσεις προσφέροντας ευνοϊκούς όρους χρήσης της γης (όπως σταθερό ενοίκιο) σε αυτούς που θα αναλάμβαναν να εκχερσώσουν ή να αποξηράνουν γη και μετά να την καλλιεργήσουν⁶.

Η αύξηση της παραγωγής δίνει πλέον τη δυνατότητα στους αγρότες να δημιουργούν κάποια αποθέματα, τα οποία μπορούν να ανταλλαχθούν στην κοντινή πόλη με προϊόντα της βιοτεχνίας και του εμπορίου. Έτσι οι αγρότες έρχονται σε επαφή με την ανταλλακτική οικονομία. Καθώς ο πληθυσμός αυξάνεται και μαζί του αυξάνεται και το μέγεθος των πόλεων, οι πόλεις αλληλεπιδρούν με το αγροτικό τους περιβάλλον. Οι εκχερσώσεις και η απόδοση γύρω από τις πόλεις αυξάνονται για να καλύψουν τις ανάγκες των πόλεων και οι πόλεις μεγαλώνουν μέσα στο ευνοϊκό για αυτές αγροτικό περιβάλλον, προσελκύοντας ταυτόχρονα και ανθρώπους από τις γύρω αγροτικές περιοχές. Η αγροτική ανάπτυξη δεν είναι δηλαδή πλέον μόνο αίτιο ανάπτυξης των πόλεων, αλλά και αποτέλεσμα αυτής. Παρ' όλο λοιπόν που «...το τείχος μιας πόλης είναι σύνορο, και μάλιστα το πιο ισχυρό που γνώριζε εκείνη η εποχή⁷», η πόλη και η ύπαιθρος γύρω της αναπτύσσονται παράλληλα, τόσο πληθυσμιακά όσο και οικονομικά, ανταλλάζοντας προϊόντα, χρήμα και ανθρώπους.

2.2 Η ανάκαμψη του εμπορίου.

Οι Bernstein και Milza επιχειρηματολογούν σε μάκρος ενάντια στις απόψεις του Πιρέν. Τόσο ενάντια στην άποψη ότι η κυριαρχία των Αράβων στη Μεσόγειο αποτέλεσε το κύριο αίτιο της επιβράδυνσης του εμπορίου της Δύσης⁸, όσο και στην άποψη ότι υπήρξε μια ρήξη στην πληθυσμιακή συνέχεια των πόλεων, με την εμπορική δραστηριότητα να ανακάμπτει με πρωταγωνιστές ξένους εμπόρους που εγκαθίστανται κοντά στις παλιές πόλεις⁹. Το σημαντικό όμως, ανεξάρτητα από τα παραπάνω, είναι ότι

---

6 Nicholas, 2000, σ. 424

7 Le Goff, 1993, σ. 407

8 Bernstein-Milza, 1997, σ. 146

9 Bernstein-Milza, 1997, σ. 151

η ανάπτυξη των πόλεων δεν θα μπορούσε να γίνει όσο το εμπόριο συναντούσε δυσκολίες. Οι πόλεις, με την μορφή που πήραν την συγκεκριμένη περίοδο, δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν αυτόνομα όπως οι χωροδεσποτείες ή οι πόλεις του πρώιμου Μεσαίωνα. Η αύξηση κατ' αρχήν του πληθυσμού τους απαιτεί την τόνωση του τοπικού εμπορίου με τις γύρω αγροτικές περιοχές. Από την άλλη, η φύση των δραστηριοτήτων που συγκεντρώνουν προϋποθέτει την ανάπτυξη του εμπορίου, τόσο του τοπικού όσο και του πιο μακρινού. Ενώ οι πόλεις του πρώιμου Μεσαίωνα, όπως αναφέρει ο Le Goff¹⁰, οφείλουν την σημασία τους σε μια διοικητική λειτουργία (που σιγά σιγά ατροφεί) ή στην παρουσία ενός επισκόπου, οι πόλεις του μέσου Μεσαίωνα βασίζονται στις υπηρεσίες προς την ανταλλακτική οικονομία (για παράδειγμα τραπεζίτες) και αργότερα στην παραγωγική τους δραστηριότητα καθώς αρχίζει να αναπτύσσεται η βιοτεχνία. Το γεγονός ότι οι πιο έντονα αστικοποιημένες περιοχές βρίσκονται εκεί που καταλήγουν εμπορικοί (χερσαίοι και θαλάσσιοι) δρόμοι¹¹, αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο για τον ρόλο του εμπορίου στην ανάπτυξη των πόλεων.

2.3 Επιμέρους αιτίες για την ανάπτυξη των πόλεων

Πέρα από τις αλλαγές που αποτέλεσαν την βάση και έδωσαν ώθηση στην ανάπτυξη των πόλεων, υπήρξαν και άλλοι επιμέρους παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στην ανάπτυξη συγκεκριμένων πόλεων. Λόγοι όπως η εγκατάσταση ενός μοναστηριού, η ανάγκη για ειρήνη και ασφάλεια, ή στρατηγικοί λόγοι, όπως ο γερμανικός εποικισμός που οδήγησε στη δημιουργία νέων πόλεων στα ανατολικά¹².

---

10 Le Goff, 1993, σ. 108

11 Le Goff, 1993, σ. 109

12 Bernstein-Milza, 1997, σ. 152

3. Η επίδραση της ανάπτυξης των πόλεων στην πολιτική διαμόρφωση της Ευρώπης

3.1 Το κίνημα των αστικών κοινοτήτων και η νέα αστική τάξη

Η ανάπτυξη των πόλεων συνδυάζεται με την εμφάνιση μιας νέας τάξης, της τάξης που η ύπαρξή της είναι άμεσα συνυφασμένη με την ανάπτυξη του εμπορίου, της βιοτεχνίας και των δραστηριοτήτων των σχετικών με το χρήμα. Οι έμποροι και οι τραπεζίτες αποκτούν οικονομική δύναμη και οι νέες δραστηριότητες απαιτούν ένα είδος διοίκησης που το μέχρι τότε φεουδαρχικό σύστημα, βασισμένο πάνω στην ιδιοκτησία της γης και σε μια αγροτική οικονομία με ελάχιστες συναλλαγές, αδυνατεί να προσφέρει.

Η νέα αυτή «αστική» τάξη δεν έρχεται σε άμεση αντίθεση με την φεουδαρχική χωροδεσποτεία και την αριστοκρατία, τους μέχρι τότε δηλαδή φορείς της εξουσίας. Είναι όμως αναγκαία μια μετατόπιση εξουσιών που θα εξυπηρετεί καλύτερα τις νέες λειτουργίες της πόλης. Παρατηρείται έτσι το φαινόμενο πολλές πόλεις να διεκδικούν και να αποσπούν λιγότερο ή περισσότερο εκτεταμένα δικαιώματα αυτοδιοίκησης.

Οι διεκδικήσεις αυτές σε πολλές πόλεις προέρχονται από μια ένωση κατοίκων δεμένων με όρκο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι πόλεις με τις πιο διευρυμένες ελευθερίες να αποκαλούνται «κοινότητες» ή «κομμούνες¹³» και ο Le Goff αναφέρεται σε ένα «κίνημα αστικών κοινοτήτων¹⁴». Το γεγονός ότι σε πολλές πόλεις συμμετείχε στην κοινότητα ολόκληρος ο αστικός πληθυσμός¹⁵, καθώς και κάποια μεμονωμένα βίαια επεισόδια όπως η περίπτωση του επισκόπου της Λαν¹⁶, μπορούν εκ πρώτης όψεως να δώσουν την εντύπωση ότι την συγκεκριμένη περίοδο εκδηλώθηκε μια «επανάσταση των αστών».

Μια πιο προσεκτική ματιά όμως επιβεβαιώνει το γεγονός ότι τελικά η αστική τάξη δεν έρχεται σε ρήξη με τις φεουδαρχικές δομές εξουσίας της υπαίθρου. Όπως αναφέρουν οι Bernstein και Milza¹⁷, οι παλιοί φορείς της εξουσίας - επίσκοποι, εφημέριοι, κληρικοί των καθεδρικών ναών, μοναχοί, χωροδεσπότες, ιππότες, πρωτότοκοι γιοί ευγενών οικογενειών που μετανάστευσαν στην πόλη - συνυπάρχουν με την νέα άρχουσα τάξη. Παράλληλα, υπάρχει μια ταξική διαστρωμάτωση που οφείλεται στις μεγάλες διαφορές της περιουσίας. Δίπλα στην αστική αριστοκρατία και στους πλούσιους μεγαλέμπορους αστούς, δημιουργείται μια «μεσοαστική» τάξη που αποτελείται από βιοτέχνες, μικρεμπόρους, γραφιάδες κ.α. Τεχνίτες και υπάλληλοι αποτελούν τον «κοσμάκη» (*popolo minuto*) και ακόμα πιο κάτω οι απόκληροι της αστικής κοινωνίας - ξεριζωμένοι αγρότες, δραπετές, θύματα του λιμού ή της ανασφάλειας κλπ. Φαίνεται λοιπόν ότι στις περισσότερες πόλεις κυριαρχούσε μια

---

13 Nicholas, 2000, σ. 439

14 Le Goff, 1993, σ. 131

15 Nicholas, 2000, σ. 440

16 Bernstein-Milza, 1997, σ. 153

17 Bernstein-Milza, 1997, σ. 152-155

ολιγαρχία εύπορων εμπόρων, η οποία δεν συγκρούεται με την παλιά αριστοκρατία για να αποκτήσει προνόμια και ελευθερίες, αλλά συνεργάζεται με αυτή για τη διατήρηση της ισχύος στα χέρια των πλουσιότερων.

Αυτό γίνεται πιο φανερό αν εξετάσουμε τον τρόπο που δημιουργείται η νέα τάξη. Στην Ιταλία, όπου δεν υπάρχουν συντεχνίες, ο κόσμος των εμπόρων και των τραπεζιτών είναι απόρροια του κόσμου των γαιοκτημόνων. Στη βάση των μεγάλων περιουσιών που δημιουργήθηκαν από το εμπόριο βρίσκονται οι διοικητικές εξουσίες και τα φεουδαρχικά δικαιώματα. Αυτές οι οικογενειακές πατριές (consorterie) κατάφεραν να τους αναγνωριστούν προνόμια δικαστικής και διοικητικής ασυλίας, που αποτέλεσαν την βάση για μια αυτονομία που τοποθετεί την πόλη έξω από την εξουσία του ηγεμόνα.

Στη Βόρεια Ευρώπη, η πρωτοβουλία του κοινοτικού κινήματος προέρχεται από τις επαγγελματικές συντεχνίες, οι οποίες κυριαρχούνται από μια ολιγαρχία αστών, η οποία συμμαχεί με την τοπική αριστοκρατία. Αυτό συμβαίνει καθώς η Εκκλησία, νοιώθοντας μεγαλύτερη σιγουριά από τη στήριξη του ηγεμόνα, δεν είναι διατεθειμένη να απαρνηθεί τα προνόμιά της. Οι απαιτήσεις των αστών συναντούν την αντίσταση των επισκόπων και αυτό ωθεί στο σχηματισμό μιας συμμαχίας των αστών με την τοπική αριστοκρατία με τη μορφή όρκου αλληλοβοήθειας.

Σε κάθε περίπτωση λοιπόν η εξουσία, ακόμη και μετά την εμφάνιση του κοινοτικού κινήματος, παραμένει στα χέρια μιας ολιγαρχίας που προέρχεται από τη συνεργασία της αριστοκρατίας της γης και της νέας «αριστοκρατίας του χρήματος» και η οποία αποτελεί μέρος του φεουδαρχικού συστήματος χωρίς να έρχεται σε αντίθεση μαζί του. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει ένα σημείο που τραβάει την προσοχή και που προαναγγέλει τον ρόλο που θα παίξουν οι πόλεις αργότερα.

Η φεουδαρχία, σαν σύστημα, έχει αγροτική βάση. Είναι ένα σύστημα κατοχής και εκμετάλλευσης γης. Το φέουδο είναι σχεδόν πάντα γη. Όπως είδαμε, η ανάπτυξη των πόλεων μεταξύ 11^{ου} και 13^{ου} αιώνα λειτουργεί φεουδαρχικά, καθώς η ολιγαρχική εξουσία της νέας αστικής τάξης επεκτείνει την κυριαρχία της στις γύρω περιοχές. Ο Le Goff αναφέρει¹⁸ ότι το φεουδαρχικό σύστημα αποκλείει λίγο πολύ τον όρο της ιδιοκτησίας ως δικαίωμα χρήσης και κατάχρησης και με αυτήν την έννοια έρχεται σε αντίθεση με την εκχρηματισμένη οικονομία και το σύστημα της αστικής κατοχής, κυρίως όσον αφορά την κινητή περιουσία. Μπορεί λοιπόν οι πόλεις και η νέα αστική τάξη να μην έρχονται σε άμεση αντίθεση με το φεουδαρχικό σύστημα, η ύπαρξή του όμως θέτει νέα ζητήματα τα οποία θα παίξουν ρόλο στις αλλαγές που θα ακολουθήσουν αργότερα, προς το τέλος του Μεσαίωνα.

Μακροπρόθεσμα, η αστική τάξη θα υπονομεύσει την φεουδαρχία. Αλλά κατά την περίοδο που εξετάζουμε, αυτό απέχει ακόμα πολύ. Η νέα άρχουσα τάξη των αστών ενσωματώνεται στο υπάρχον φεουδαρχικό σύστημα, επιβάλλοντας την κυριαρχία της στη γύρω περιοχή και στους μικρούς χωροδεσπότες και υποκαθιστώντας στην πόλη την παραδοσιακή εξουσία του ηγεμόνα με μια ολιγαρχική εξουσία.

---

18 Le Goff, 1993, σ. 134

3.2 Οι ιταλικές πόλεις-κράτη

Οι ιταλικές πόλεις-κράτη αποτελούν μια εξαίρεση στον κανόνα των εξαρτώμενων από τον ηγεμόνα μεσαιωνικών πόλεων. Η αυξημένη αυτονομία τους και η απόκτηση σημαντικής οικονομικής και πολιτικής δύναμης επέτρεψαν σε αυτές τις πόλεις να παίξουν έναν σημαντικό ρόλο στην επέκταση της χριστιανικής δύσης.

Καθώς η οικονομική δύναμή τους αυξανόταν, οι πόλεις αυτές άρχισαν να οικοδομούν μια εμπορική αποικιοκρατία μέσω του μεγαλεμπορίου. Η Βενετία και η Γένοβα εγκαθιστούν μακρινούς εμπορικούς σταθμούς και εξελίσσονται σε αποικιοκρατικές αυτοκρατορίες. Οι Βενετοί, εκμεταλλεζόμενοι τα προνόμια που έχουν λάβει από την Κωνσταντινούπολη μετά την Δ' σταυροφορία, επεκτείνονται στα παράλια της Αδριατικής, στην Κρήτη, στα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου. Οι Γενουάτες μετατρέπουν τις εγκαταστάσεις τους στα παράλια της Μικράς Ασίας σε σταθερά σημεία παρουσίας¹⁹. Η παρουσία αυτών των αποικιοκρατικών αυτοκρατοριών θα παίξει έναν σημαντικό ρόλο στην πολιτική εξέλιξη της Ευρώπης.

---

¹⁹ Le Goff, 1993, σ. 116

Επίλογος

Η ανάπτυξη των πόλεων από τον 11^ο έως τον 13^ο αιώνα θα αποτελέσει ένα σημαντικό γεγονός για την μετέπειτα πορεία της Ευρώπης. Δημιουργούνται νέες κοινωνικές τάξεις. Οι δομές της εξουσίας αρχίζουν να αλλάζουν προαναγγέλλοντας τις μεγαλύτερες αλλαγές που θα ακολουθήσουν κατά τον ύστερο Μεσαίωνα. Δημιουργείται ο αστικός ιστός, ο οποίος θα παραμείνει παρών μέχρι τη σύγχρονη εποχή και πάνω στον οποίο θα διαδραματιστεί από εκεί και πέρα η ιστορία της Ευρώπης. Πέρα από τις επιδράσεις στην πολιτική πορεία, οι πόλεις θα παίξουν σημαντικό ρόλο και στην κοινωνική και πνευματική ζωή της ηπείρου. Ο Leonardo Benevolo λέει χαρακτηριστικά:

«Οι αστικές ενότητες που γεννήθηκαν κατά τον Μεσαίωνα, έχουν ακόμα βαρύνουσα σημασία στο χαρακτηρισμό των πόλεων που αναπτύχθηκαν επανειλημμένα κατά τις επόμενες χρονικές περιόδους. Σ' αυτή την κληρονομιά χρωστάμε την ίδια γνώση της πόλης ως ατομικής και κατά κάποιο τρόπο έμψυχης οντότητας που δεν μπορεί να συρρικνωθεί και να ενταχθεί στο τυπικό των εθνικών και υπερεθνικών θεσμών²⁰.»

---

20 Benevolo, 1997, σ. 132

Βιβλιογραφία

1. Bernstein Serge, Milza Pierre: *Ιστορία της Ευρώπης - Από την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997
2. Le Goff, Jacques: *Ο Πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993
3. Nicholas, David: *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού Κόσμου*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2000
4. Benevolo, Leonardo: *Η Πόλη στην Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997

You are free:

- to copy, distribute, display, and perform the work

Under the following conditions:

Attribution. You must give the original author credit.

Noncommercial. You may not use this work for commercial purposes.

No Derivative Works. You may not alter, transform, or build upon this work.

- For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.
- Any of these conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.

Your fair use and other rights are in no way affected by the above.